

IV.A.6.8. MŰVÉSZEK 4.

3. GYŰJTEMÉNY

SZÍNHÁZI MESTERSÉGEK ÉS FOGALMAK

SZÍNJÁTSZÁS

A hivatásos színjátszást színművészetnek is nevezik. A színházi alkotómunka egyik eleme a színész (színjátszó) tevékenysége. A jellemeknek a színpadi situációban színészi játékeszközökkel – beszéd, mimika, gesztus, testtartás, mozgás, jelmez, maszk, kellék – történő megjelenítése a közönség előtt.

SZÍNHÁZI PLAKÁT

A színlap nagyméretű, közterületen elhelyezett változata a nézők tájékoztatására. Alkalmazott grafikai műalkotás, amely az előadás és a játszott színmű lényegi vonásait ragadja meg.

SZÍNHÁZJEGY

A színielőadás megtekintésére jogosító szelvény.
Beszerzése történhet bérletezés vagy napi jegyvásárlás útján.
Tartalmazza az előadás időpontját és a nézőtéren lévő ülőhely számát.

SZÍNHÁZBÉRLET

A színházi évad meghatározott számú, esetleg meghatározott színjátéktípusú előadásaira, meghatározott helyre vagy helyosztályra szóló előfizetéses jegy (füzet). Van ún. premier-, klasszikus-, ifjúsági- stb. bérlet, illetve két vagy több színház előadásaira váltható kombinált bérlet is. A bérlet a nézőknek nyújtott kedvezmények mellett a színházak számára gazdasági előnyt és előre biztosított nézőszámot jelent. Ezért bérletszünetben általában a különleges előadásokat (vendégszínház, díszelőadás stb.), illetve a nagy közönségsikerrel adható, a nézőteret estéről estére megtöltő színpadi műveket játsszák.

SZÍNHÁZI ÉVAD, IDÉNY, SZEZON

A színházak folyamatos játsszási időszaka. Ma általában szeptembertől júniusig tart. A nyári szezonban a szabadtéri vagy nyári színházak mutatják be produkcióikat. Az évad ünnepélyes évadnyitó előadással kezdődik. A színpadi műalkotást meghatározó alkotóelemek.

DÍSZLETMESTER SZÍNPADMESTER

A színpadi munkások vezetője. A díszletek színpadi felállítását, változtatását, bontását és raktározását irányítja.

DÍSZLETTERV

A megvalósítandó színpadképet ábrázolja. Arányaiban és színvilágában meghatároz egy konkrét színpadi helyszínt. Kivitelezéséhez méretes alaprajz, „színes terv”, részrajzok sorozata, anyagmegjelölés, esetleg a kivitelezés módjának meghatározása, megfogalmazása tartozik. Kiegészíti a háromdimenziós, méretarányos modell, az ún. makett.

SZÍNPAD

A színházépületnek a nézőtérrel szemben elhelyezkedő, a játékeret magába foglaló része.

A JÁTÉK TERÉNEK VÁLTOZÁSA

A színpadi cselekmény helyszínének, a játék terének megváltoztatása, azaz a színhelyet meghatározó (ábrázoló vagy jelző) díszleteknek és világításnak az előadás folyamán, az egyes színek, illetve felvonások között történő átalakítása, kicserélése.

A változás végrehajtását, az előadás folyamatosságát a színpadtechnika könnyíti meg (különbéféle kuliszszamozgatási megoldások, toló-, forgó-, süllyeszthető színpad stb.).

A filmszerűen pergő modern színelőadások gördülékenységét az előfüggöny leengedése nélkül történő gyorsváltozás, a nyílt változás teremti meg.

RENDEZŐ

A színházi előadás művészi megtervezője, betanítója, a színjáték egységének létrehozója.

Dialógus (latin), párbeszéd:

A színpadi szöveg formajegye, a színpadi alakok közti érintkezés eszköze, két (vagy több) személynek egymással folytatott beszélgetése, mely a színpadon megjelenő műben cselekvésértékű.

JELENET

A színpadi mű legkisebb szerkezeti egysége, melyen belül a szereplők változatlanok. Egy szereplő színrelépésével (entrée) vagy távozásával (abgang) módosul a cselekmény és a dialógusszakasz témája, hangulata, így a színpadi mű tagolását a jelenetek egymásutánja adja. A darab szerkezetében való elhelyezkedése és dramaturgiai szerepe alapján használatos a nyitó, záró és nagyjelenet kifejezés.

ÜGYELŐ

A színpadi előadás technikai lebonyolítását végző színházi alkalmazott, aki a próbafolyamat kezdetétől részt vesz a színpadi mű létrehozásában. Ügyelőpéldányában feltünteti a színrelépések, távozások, a díszletváltozások, a hang- és fényeffektusok, a függönymozgatás időpontját és sorrendjét, s a példány alapján a (általában a színpad oldalán elhelyezkedő) technikai pultjáról (ügyelőfülkéből) vezeti és irányítja az előadást. Állandó összeköttetésben áll a színház összes technikai helyiségével és az öltözőkkel; ma már gyakran programozható elektronikus vezérlés segíti munkáját.

KELLÉKES

A színpadi kellékek (és esetleg bútorok) kezelője, aki felügyel a kellékek beszerzésére, pótlására, raktározására, javíttatására, illetve az előadás kezdete előtt a kelléklista alapján az előírt helyekre készíti azokat.

SZÍNHÁZI HANGHATÁSOK

A korszerű színházat összetett színházi elektroakusztikai rendszer hálózza be. A hatáshang-berendezés a nézőtéren, elsősorban a színpadnyílás környezetében elhelyezett hangsugárzók közvetítésével zenei, zörejeffektusok bejátszásával dramaturgiai funkciót lát el. Hanginformációkkal kiegészíti, hangsúlyozza, hangulatilag befolyásolja a látott színpadi környezetet, eseményeket. Szintemelés szükséges, ha kedvezőtlen akusztikai jellemzők miatt a természetes hang a színpadról nem jut el megfelelően minden nézőhöz.

A színpadtérben is számos hangsugárzó van elhelyezve.

Az ügyelői hívó- és utasítórendszer az előadásban közreműködők időben történő felkészítését, mozgósítását szolgálja.

A közönség tájékoztatása, esetenként hangulati felkészítése is a színházi elektroakusztika eszközeivel történik.

A színházi elektroakusztika különösen előtérbe került a nagyszabású, zeneileg igényes musicaleknél, mennyiségi és minőségi vonatkozásban egyaránt.

INSTRUKCIÓ (UTASÍTÁS)

Szerzői vagy rendezői utasítás, a színpadi mű előadási, megjelenítési módjára vonatkozó rendelkezés. A szerzői instrukció a színjátékszöveg része, az írónak a cselekmény helyszínére, a szereplők külső és belső jellemzőire, be- és kijövetelükre, mozgásukra és szövegmondásukra vonatkozó megjegyzései. A rendezői instrukciót a rendelkező és az emlékpróbák folyamán közli a rendező a színészekkel, az ügyelővel és a technikai személyzettel. A rendezői utasítások kiterjednek valamennyi színjátékelemre, a színészi kifejezőeszközök (akció és dikció) mindegyikére, és a rendezőpéldányban rögzítik őket. Az ügyelőnek szóló (ún. külső) instrukciók a külső zajokra és a játéktéren kívüli színpadtechnikára vonatkoznak.

BEUGRÁS

Váratlan szereplőváltás, amikor a valamilyen okból akadályoztatott színész szerepébe kevés próbalehetőséggel (és általában nem véglegesen) másik szereplő lép.

ELŐADÁS

Valamely színpadi műnek nyilvánosan, közönség előtt történő bemutatása. Az előadás időlegesen tárgyiasuló színházi műalkotás, melynek belső törvényszerűségei csak az előadás időtartamára érvényesek. Az előadásnak a próbák során a rendező irányításával kidolgozott színészi játék, a képzőművészeti (szcenikai) és zenei keret, a színpadtechnikai megvalósítás mellett a közönség jelenléte és azonnali reagálása is elengedhetetlen alkotóeleme. A színelőadás művészi teljességében, öntörvényűségében technikailag rögzíthetetlen és egyszeri, megismételhetetlen, mindig jelen idejű műalkotás. Időpontja és időtartama a különböző színház történeti korszakokban eltérő volt. Időbeli, cselekménybeli és technikai tagolását a jelenetek, felvonások adják.

JELMEZ

A népi alakoskodásoknál és a különböző színjátéktípusoknál használt öltözet, álöltözet. Lehet jelképes, ez esetben a kor és környezet által meghatározott elemekből alakítják ki. Máskor egyes megjelenített állapotok jellegzetes vonásait, színét, anyagát használja föl. Az emberábrázolás során is széles a felhasznált eszközök és stílusok skálája: a jelmez a szerep társadalmi helyzetére, rangjára, foglalkozására, jellemére, ízlésére utalhat, sokszor naturalista hitelességgel. Megjelenik a vélt és valódi történeti hitelesség igénye. Eltérhet viszont az allegorikus jelképes formák vagy – pl. a kubizmus, konstruktivizmus esetében – a szélsőségesen elvont, geometrikus ábrázolás felé. Gazdag információkat tartalmaz a játék jellegéről, az ábrázolni kívánt korszakról, a játszott mű hangulatáról. Az arcfestéssel, maszkkal, személyi kellékekkel (szerszám, fegyver stb.) kiegészítve néha a díszleteket is pótolni tudja.